

TIZIMLI TA'LIM XUSUSIYATLARI

Nazarova Manzura Nastrullaevna

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola tizimli ta'limning o'rganishga, yoshlarga va hokazolarga qanday ta'sir qilishini ko'rib chiqadi. Insonni ana shu salohiyatga yetkazish, uning intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish ta'lim tizimining eng muhim vazifasidir. Bugungi kunda zamonaviy ta'lim tizimini joriy qilmasdan turib, zamon talablari darajasida kadrlar tayyorlab bo'lmaydi.

Kalit so'zlar: ta'lim, salohiyat, reyting, nanotexnologiya, sinergetika.

Bugungi kunda tizimli yondashuv va tizimli tahlil tushunchalari deyarli barcha sohalarga kirib keldi. Tizimli tahlil va tizimli yondashuv masalasi bizning davrimizning eng dolzarb muammolaridan biridir, chunki u mantiqiy va tanqidiy fikrlash bilan bog'liq. Bugungi kunda zamonaviy ta'limsiz taraqqiyotga erishish juda qiyin. Bugun O'zbekiston iqtisodiyoti va ta'limi rivojlangan davlatlar ta'lim tizimidan kamida uzoq yillar orqada qolayotganini tan olishimiz kerak bo'lgan achchiq haqiqat. O'zbekistonning milliy harakatining jahon reytingida tutgan o'rnini haqida umumiy ma'lumotlarga ko'ra, 2019-yilda ta'lim tizimi ta'sirini o'lchash va baholash xalqaro ma'lumotlar bazasida mamlakatimiz 203 davlat orasida 79-o'rinni egalladi. Farovonlik va barqaror iqtisodiy rivojlanish indeksida 101-o'rinda, inson taraqqiyoti indeksida esa 105-o'rinda. Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish kuchi yangi yondashuvlar zarurligini anglatadi. Bugungi kunda dunyoda deyarli barcha sohalar bilim va aql tomonidan boshqariladi. Bugungi kunda insoniyat ilm-fan va ta'lim sohasida juda rivojlangan.

Bugun axborot asrida intellektual kasblarning nufuzi ortib bormoqda. Genetika muhandisligi, robototexnika, nanotexnologiya, kosmologiya, biotexnologiya va

boshqa ko'plab sohalar shu qadar ulkan yutuqlarga erishmoqdaki, inson ongi shu qadar keng imkoniyatlarga ega. Sinergetik metodologiya - tizimli yondashuvga asoslangan zamonaviy ta'limning asosiga aylanishi mumkin bo'lgan integratsiyalashgan ta'limni rivojlantirishning muhim yo'nalishi. Bugungi kunda dunyoda ta'lim jarayoni shu qadar ilgarilab ketganki, rivojlangan davlatlar endi hech qanday qo'shimcha moddiy va tabiiy resurslarni sarflamasdan, hech qanday energiya sarflamasdan, faqat aql-zakovat bilan yuksak iqtisodiy salohiyatga erisha oladilar. Birgina misol, iqtisodiy o'sish bo'yicha eng rivojlangan davlatlardan biri sanalgan AQShning 1980-2010 yillardagi iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, bizning e'tiborimizni tortgan jihat shuki, bu mamlakat 1980-yillardan boshlab YaIM, deyarli hech qanday energiya iste'mol qilmaydi, ya'ni. farovonlik darajasi oshdi. Buning asosiy sababi faqat aql va bilimdir. Shunday qilib, bugungi kunda zamonaviy ta'limni to'g'ri yo'lga qo'yish orqali siz ko'p kuch va mehnat sarflamasdan ham iqtisodiy o'sishga erishishingiz mumkin. O'zbekiston Prezidenti tashabbusi bilan 2019-yildan boshlab respublikamizda zamonaviy ta'limni ta'minlash maqsadida ko'plab islohotlar amalga oshirildi. Masalan, Prezident maktablari, ixtisoslashtirilgan maktablar, xususiy ta'lim muassasalari, oliy ta'lim tizimidagi islohotlar va boshqalar. Darhaqiqat, O'zbekiston xalqi va mutafakkirlari boshidanoq ko'p sohalarida bilim olishga, mantiqiy fikrlashga harakat qilganlar. Olimlarimiz, ayniqsa, o'rta asr Sharq mutafakkirlari barcha ijtimoiy fanlarni mukammal egallaganliklari bunga misoldir.

Shuning uchun biz targ'ib qilayotgan zamonaviy ta'lim tizimi fanlar integratsiyasini, tanqidiy va mantiqiy fikrlashni, doimiy rivojlanishni, doimiy takomillashtirishni va energiya ta'limining bir qismi sifatida ta'lim jarayonida turg'unlik muqarrarligini isbotlovchi zamonaviy ta'lim yondashuvidir.

Avvalo shuni ta'kidlash kerakki, ta'lim jarayonini tizimli ravishda yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish mumkin. Tizim tushunchasi ko'pgina ilmiy va falsafiy adabiyotlarda bayon etilgan bo'lib, ularning barchasining mohiyati umumiydir. 1. Tizim - bu elementlardan tashkil topgan ob'ekt yoki ob'ektlar to'plami. 2. Tizim -

umumiy maqsad sari intiluvchi o'zaro bog'langan va uyushgan elementlardan tashkil topgan ob'ekt yoki ob'ektlar to'plami. 3. Tizim - bu alohida vazifalarni bajaradigan va yagona maqsadga erishishga qaratilgan o'zaro bog'langan boshqariladigan elementlarning cheksiz to'plami. Ushbu ta'rif murakkab tizimlar uchun amal qiladi. Jamiyatda o'rganilishi kerak bo'lgan murakkab tizimlar inson ta'rifi bilan eng yaxshi tasvirlangan. Biz o'rganayotgan ta'lim jarayoni murakkab tizim sifatida qaraladi. Ta'lim jarayonini sinergetik qonuniyatlarga ega bo'lgan murakkab tizim sifatida talqin qilishimiz mumkin. Ta'lim jarayoni murakkab tizimdir, chunki u o'zaro bog'liq va tarkibiy qismlardan iborat: maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus ta'lim, kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim, o'qituvchi, o'qituvchi va boshqalar.

Bu elementlar ierarxik tartibda birlashtirilib, mahsuldorlikni oshirish uchun zarur funksiyalarni bajarib, bir maqsad sari intiladi. Ammo shuni aytishimiz kerakki, bugungi kunda ta'lim jarayoniga haqiqatan ham yaxlit rivojlanayotgan tizim sifatida yondashilmoqda va undagi har bir elementning rivojlanishi butun tizim rivojlanishi uchun muhim deb hisoblanmoqda? Yoki tizimdagi har bir element harakat qiladimi?;

Balki O'zbekistonda ta'lim jarayoniga yaxlit tizim sifatida qaralmagani uchun ham yagona milliy ta'lim tizimiga erishish qiyin. Biz ta'lim tizimidamiz, lekin bu haqiqatan ham zamonaviy ta'lim tizimi hisoblanadimi?; Undagi har bir element birgalikda islohot qiladimi? Ta'lim saviyasini oshirish va uning sifatini ta'minlash uchun ta'lim jarayonining har bir bosqichi birgalikda va hamkorlikda amalga oshiriladimi? Bu savollarga javob topish o'z qo'limizda, deb o'ylaymiz. Ta'limda faqat oliy, o'rta yoki maktabgacha, kasb-hunar ta'limini isloh qilish bilan natijaga erishib bo'lmaydi. Har qanday takomillashtirish ta'limning eng quyi darajasidan eng yuqori darajasigacha bir xilda qo'llanilgandagina samarali bo'lishi mumkin.

Masalan, keyingi yillarda ta'lim tizimida bir qancha zamonaviy islohotlar amalga oshirildi. Modulli ta'lim, masofaviy ta'lim, baholashdagi o'zgarishlar va boshqalar. Bu innovatsiyalar jahon darajasidagi, juda yaxshi, lekin bu yangiliklardan mutlaqo bexabar talabalar tushunish uchun kamida bir yil kutishadi.

Bizningcha, innovatsiya ta'limning har bir bosqichida o'ziga moslashtirilsa va boshlang'ich usulda qo'llanilsa, u yaxlit ta'limga aylanadi va oliy o'quv yurtiga kirayotgan talaba o'z mutaxassisligini o'rganishga ko'proq e'tibor beradi, fanni o'zlashtirishga vaqt sarflaydi. metodologiya yoki innovatsiyani tushunish. Maqsad - ta'lim jarayoniga haqiqiy yaxlit tizim sifatida qarash. Har bir tizim, birinchi navbatda, yaxlitlik xususiyatiga ega. Ya'ni, tizimning yaxlitligi shundan iboratki, uning tizim sifatidagi mohiyati alohida qismlar tugallanganda yo'qoladi. Masalan, oliy ta'lim deganda yuqori malakali kadrlar tayyorlashning ma'lum bir tizimini nazarda tutamiz. U qismlarga bo'linganda (masalan, o'qituvchi, talaba, kafedra, professor-o'qituvchilar, ma'muriyat va boshqalar) uning yaxlitligiga putur yetkazadi va tizim sifatidagi mohiyatini inkor etadi. Tizim o'zaro bog'liq. Ya'ni, qandaydir murakkab tizimning elementlari va qismlari tizimning rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatishi kerak.

Bunga misol qilib, ta'lim jarayonining rivojlanishi nafaqat oliy yoki o'rta ta'limga, balki ta'lim tizimining har bir elementining rivojlanishiga, har bir ta'lim darajasining rivojlanishiga ham bog'liqdir. Tizimning maqsadga muvofiqligi tizim va uning quyi tizimlarining yagona maqsadga qaratilganligini bildiradi. Masalan, oliy ta'lim va uning tarkibiy elementlari yagona maqsadga – yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashga intiladi. Tizimning strukturaviy xususiyatlari haqida gapirganda, tizimni tashkil etuvchi elementlar va qismlar qandaydir qonun va qoida asosida tashkil etilganligini tushunishimiz mumkin. Masalan, ta'lim jarayonini tashkil etish muayyan jamiyat va mamlakatning o'ziga xos qonunlari va qoidalari asosida tashkil etiladi. Tizimning ishlab chiqarish (samaradorlik, foydalilik) xarakteristikasi tizim mavjudligining shartlaridan biridir.

Agar tizim ishlamasa, u holda tizim butunlay yo'q bo'lib ketadi yoki bunday tizimning mavjudligi faqat ortiqcha sarf-xarajatlarga, foydasiz xatti-harakatlarga olib keladi. Bu funksiya ta'lim jarayonida eng muhimlaridan biridir. Ta'limning har bir bosqichi natijalarning o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lishi kerak. Ta'lim tizimining sifati uning kelajagi, rivojlanishi va taraqqiyotga xizmat qilishi bilan belgilanadi.

Ta'lim tizimining o'zi butun ijtimoiy tizimning eng muhim turlari va elementlaridan biri hisoblanadi. Tizimli tahlilning rivojlanishi 20-asr o'rtalarida paydo bo'ldi.

Tizimli yondashuv ob'ektlar to'plamiga, alohida ob'ektlarga va ularning tarkibiy qismlariga, shuningdek ob'ektlarning xususiyatlari va integral xususiyatlariga nisbatan qo'llaniladi. Masalan, oliy ta'lim yoki umumiy o'rta ta'lim tizimida taqdim etilayotgan zamonaviy ta'lim jarayoni o'rganish ob'ekti sifatida alohida ta'kidlangan. tadqiqot va uning muammolari, yutuq va kamchiliklari, tizimni tashkil etuvchi elementlarning faoliyati va hokazolarning barcha qismlari alohida o'rganiladi, sinchkovlik bilan tahlil qilinadi va tahlil natijasida umumiy, nazariy, amaliy xulosa chiqariladi.

Respublikamizda talabalar va yoshlarni qo'llab-quvvatlash to'g'ridan-to'g'ri talabalar turar joyi va ijarasi masalasiga qadar davlat siyosati darajasida ko'rib chiqilayotgani bejiz emas [1]. Bu kabi ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Asosiysi, barcha sa'y-harakatlar ta'limni rivojlantirishga qaratilgan. 20-asr o'rtalaridan boshlab tizimli yondashuv va umumiy tizimlar nazariyasi sohasida rivojlanish davom etdi.

Tizimli yondashuv zamonaviy fan va amaliyotning muhim metodologik tamoyillaridan biridir. Tizimli yondashuv usullari ko'plab nazariy va amaliy muammolarni hal qilishda keng qo'llaniladi. Tizimli yondashuvda tahlil qilinadigan ob'ekt ma'lum elementlar to'plami sifatida qaraladi, ularning o'zaro bog'liqligi ushbu to'plamning integral xususiyatlarini belgilaydi. Asosiy e'tibor o'rganilayotgan ob'ektning ichki qismiga, uning tashqi muhit va muhit bilan o'zaro ta'siriga, paydo bo'ladigan aloqa va aloqalarni aniqlashga qaratilgan. Ta'lim jarayoniga tizimli yondashishda asosiy e'tibor o'rganilayotgan ob'ektga, ya'ni ta'limning ma'lum bir bosqichiga (masalan, oliy ta'lim) va uning tashqi dunyo va atrof-muhit bilan aloqasi kabi xususiyatlarga qaratiladi. , tizim sifatida tashqaridan ma'lumot oladi va o'z navbatida o'zidan tashqi dunyoga ma'lumot yuboradi. Ta'lim jarayoniga tizimli yondashuvni qo'llashning ahamiyati shundan iboratki, ta'lim ochiq tizim bo'lib, bu jarayonni innovatsiya va bilimlarga, milliy va jahon tajribasiga asoslangan holda eng

yaxshi tashkil etish imkonini beradi. Shunday ekan, ratsional ta'lim kafolatlangan kelajak salohiyatidir.

Xulosa: Birinchidan, bugungi kunda ta'limning barcha bosqichlarida kompleks faoliyatni amalga oshirishda zamonaviy ta'limga tizimli yondashish muhim hisoblanadi. Ta'lim jarayonidagi asosiy muammolarni aniqlaydi, ularning boshlang'ich nuqtasini topadi va ularni hal qilish yo'llarini taklif qiladi. Ikkinchidan, tizimli yondashuv har bir yangilikni ta'lim jarayoniga tatbiq etishga tanqidiy va mantiqiy fikrlash asosida yondashadi, mamlakatimiz ta'lim tizimiga moslashtirish bo'yicha nazariy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqadi.

Uchinchidan, zamonaviy ta'limga tizimli yondashish – bugungi kun talablariga javob beradigan ta'lim tizimini ishlab chiqishda eng asosiy va muhim yondashuv, rivojlangan davlatlardan ta'lim importi va uni milliy ta'lim tizimiga joriy etishdagi tahliliy yondashuvdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 11 martdagi 132-son qarori.
2. Nazarova M. N. Rus tili darslarida kirish va kiritilgan tuzilmalarni farqlash bo'yicha ish turlari // Zamonaviy dunyoda dolzarb ilmiy tadqiqotlar. – 2018. – Yo'q. 2-5. – B. 56-60.
3. L. fon Bertalanfi. Umumiy nazariya tizimi: tanqidiy sharh. Umumiy nazariya tizimi bo'yicha tadqiqotlar tarjimalari to'plamida. M.: -Taraqqiyot, 1969. -S. 520.
4. Shodiyeva D.K. Universitetlarda ta'lim faoliyatini tashkil etish //Gumanitar risola. – 2019. – Yo'q. 43. – 40-41-betlar.
5. Shadieva D.K. O'ZBEKISTONda rus tilidagi ommaviy axborot vositalarining formatini o'zgartirish // So'z san'ati xalqaro jurnali. – 2021. – T. 4. – Yo'q. 4.